

Programa de Reallotjament i Acció Social

Programa de Realojamiento y Acción Social

Este escrito pretende mostrar una propuesta de intervención que mejore y solucione las problemáticas asociadas a los asentamientos ilegales formados, mayoritariamente por comunidad gitana. Los planteamientos son el resultado de toda una tarea de diagnóstico. Sin embargo, se ha tenido en cuenta las distintas tipologías de asentamiento que se encuentran: los campamentos chabolistas formados, básicamente, por población gitana autóctona y de origen portugués, y asentamientos de caravanas compuestos por gitanos de origen húngaro. El artículo consta de tres partes unidas por un hilo conductor. La primera parte consiste en una introducción sobre el contexto en que surgen los programas de realojamiento. La segunda parte trata de la exposición de dos experiencias prácticas realizadas en los últimos años y, por último, un acopio de conclusiones.

Resettling and Social Action Programme

This article outlines an intervention proposal that improves and resolves the set of problems derived from illegal settlements with a majority of Gypsy community members. The approaches are the result of an in-depth diagnostic task. Nonetheless, various settlement typologies have been studied, including the following: shanty towns with a majority population of local and Portuguese Gypsies, and caravan settlements of essentially of Hungarian-origin Gypsies. The text consists of three sections joined by a common thread. The first part features an introduction on the context in which resettling problems emerge. The second contains descriptions of two case studies from recent years, followed by a series of conclusions.

Palabras clave

Acción social, Chabolismo, Escolarización, Evaluación, Formación ocupacional, Realojamiento, Seguimiento social

Keywords

Social action, Shanty towns, Schooling, Evaluation, Occupational training, Resettlement, Social follow-up

Autors: Ariadna Munté, Ramon Espejo, Josep Flores i Ramon Vilchez

Article: Programa de Reallotjament i Acció Social

Referència: Educació Social, núm. 24, pp. 67-85

Adreça professional: Departament de Benestar i Família
Generalitat de Catalunya
rvilchez@gencat.net

Presentació del document

Amb aquest escrit pretenem mostrar una proposta d'intervenció que millori i, a llarg termini, solucioni les problemàtiques associades als assentaments il·legals formats, majoritàriament per comunitat gitana.

Els nostres plantejaments són el resultat de tota una tasca de diagnosi, realitzat per un conjunt de persones que portem anys treballant en aquest camp. Tanmateix hem tingut en compte les diferents tipologies d'assentament que ens trobem: els campaments barraquistes formats, bàsicament, per població gitana autòctona i d'origen portuguès, i assentaments de caravanes compostos per gitanos d'origen hongarès.

Les parts implicades en els reallotjaments són: la mateixa comunitat gitana, les diferents administracions, les entitats gitanes i el cos tècnic que treballa directament amb la comunitat gitana. Creiem que aquest document contempla un ampli ventall de visions, de manera que, gairebé tothom, hi veu reflectides les seves necessitats i les solucions que es poden donar a la situació d'aquests assentaments.

L'article consta de tres parts unides per un fil conductor. La primera part consisteix en una introducció sobre el context en què sorgeixen els programes de reallotjament, tot proposant un model de fonamentació teòrica sobre la qual aquests s'haurien de basar. La segona part tracta de l'exposició de dues experiències pràctiques realitzades en els darrers anys i, per últim, un recull de conclusions.

Història dels Programes de reallotjament

L'origen dels Programes de Reallotjament cal situar-los en el moment en què es detecten la formació i la consolidació d'una sèrie de barris de caire aproximat al barraquisme, amb unes necessitats socials comunes, situats majoritàriament a Barcelona i a l'àrea metropolitana, com la Perona (Barcelona), La Bomba (L'Hospitalet), Riu Sec (Ripollet), Les Minetes (Santa Perpètua), Càmping Barcino (Esplugues) Campament de Riera Argenton,AVINGUDA TARRADELLES (Lleida), Les Franqueses, Sant Vicenç dels Horts, Papiol, Pallejà, Sant Cugat, etc.

Davant les precàries condicions de vida de la població d'aquests assentaments, es va veure la necessitat d'iniciar accions amb projecció comunitària i de treball conjunt amb les famílies per tal de donar resposta a les problemàtiques detectades. Així doncs, des dels Programes de reallotjament es va cercar la complicitat dels diferents agents que intervenen al programa (administracions, entitats i serveis) per a poder tirar endavant aquest procés de reallotjament.

Des de 1989 es concreta un acord múltiple entre administracions, normalment entre Administració autonòmica, l'ajuntament afectat i l'entitat gitana de la zona.

Al llarg dels darrers anys, la tasca central dels diferents actors que participem en els reallotjaments ha estat elaborar una proposta de programa el més concret i tangible possible, a partir de la definició d'objectius clars i línies d'acció a mig termini que permeti saber sobre quin eix temàtic ens hem de posar a treballar.

Com s'elaboren els programes de reallotjament

Tal com hem dit abans, per a elaborar aquests programes hem intentat comptar amb el màxim de criteris i visions sobre els processos de reallotjament. Per això proposem l'aplicació d'un mètode participatiu on hi tinguin veu les entitats, administracions i veïns afectats.

En primer lloc es realitzaria:

- Diagnòstic i proposta d'intervenció comunitària basades en la metodologia d'investigació social.
- Presentació de la proposta a les entitats i veïns del campament o assentament per recollir esmenes i opinions a la proposta.
- Visites a diferents persones i entitats, expertes en programes de reallotjament.

Presentació de l'eix bàsic del programa

L'eix bàsic dels programes de reallotjament se centra en l'àmbit socioeducatiu.

Els punts forts que han sortit de l'experiència dels tècnics que treballem en aquesta temàtica, així com l'opinió dels afectats són:

- Les ganes de sortir de la situació en què viuen, per part de moltes de les famílies assentades en els campaments *barraquistes*.
- La sensibilitat de les administracions davant la necessitat d'accés a un habitatge digne que presenten les famílies, i la voluntat de treballar per a cobrir aquesta necessitat.
- La predisposició de les famílies a donar una bona formació als seus fills.

Hem de tenir present que hi ha dades objectives dels diferents assentaments que denoten la necessitat de treballar a partir d'aquest eix temàtic. Aquestes dades expressen aspectes negatius a través d'indicadors socials, econòmics i educatius.

- Baixos nivells d'escolarització i de nivells educatius
- Taxes d'ocupació laboral molt lluny de les considerades òptimes
- Nul·les qualificacions professionals (treball marginal)
- Agreujament de les situacions de risc social
- Manca d'implicació de les famílies en el procés socioeducatiu
- Problemes de conducta i integració amb l'entorn.

Des de les diferents experiències en les quals hem participat i el criteri dels diferents experts que s'han consultat, podem constatar que l'àmbit socioeducatiu és el més important a l'hora de poder treballar i desenvolupar un procés de reallotjament grupal de famílies amb greus mancances de sociabilitat.

El fet que el programa se centri en l'àmbit socioeducatiu no exclou que es puguin treballar altres temes (escolarització, recerca d'habitatge, formació ocupacional). Per exemple, treballar la recerca d'habitatges pot tenir aspectes pedagògics, de la mateixa manera que es pot treballar l'aspecte comportamental o la recerca de feina simultàniament a l'abordatge de la problemàtica d'exclusió social.

Objectius generals i específics

Objectius generals

- Transformar la situació d'un grup de famílies que viuen en assentaments barraquistes i que tinguin l'oportunitat de desenvolupar-se, personalment i col·lectivament en un entorn normalitzat i en habitatges dignes.
- Reallotjament de les famílies residents en entorns barraquistes, garantint la seva integració en el nou medi, mitjançant un procés socioeducatiu que respecti els trets diferencials de la seva cultura.

Objectius específics

- Realització d'un pla de treball específic per a cada família en funció d'un diagnòstic previ, que permeti a les famílies situar-se en igualtat de condicions pel que fa al conjunt de la societat.
- Endegar la resolució dels dèficits educatius, laborals, sanitaris, culturals i relacionals de la població afectada.
- Vinculació amb els recursos i serveis de què es dota la població en general per tal de garantir al màxim el principi de normalització.
- Aconseguir que la població sigui subjecte del seu procés de creixement en els nivells personals, familiars i col·lectius

Filosofia metodològica

Es reafirma la necessitat d'una metodologia participativa, en tant que suposa propiciar l'autonomia de les persones i la seva capacitat per a generar canvis positius per a si mateixes i per a l'entorn; per tant, caldrà tenir-ho en compte en tots els àmbits, i s'anirà definint en funció de les fases i dels projectes que es plantegin.

Suposa també entendre que la població ha de ser la protagonista del seu procés educatiu i que, per tant, les estratègies d'intervenció han de ser assumibles i el màxim de transparents.

Es reafirma la necessitat d'una metodologia participativa, en tant que suposa propiciar l'autonomia de les persones i la seva capacitat per a generar canvis positius per a si mateixes i per a l'entorn

Entenem que el procés educatiu pertinent ha de ser el dialèctic-pràctic/teòric-pràctic. Això suposa valorar l'experiència prèvia de les persones com a punt de partida de tot procés educatiu, i que tot aprenentatge implica modificacions pràctiques tangibles. Aquestes modificacions suposen un nou punt de partida del procés d'aprenentatge.

En aquest sentit considerem el marc grupal i el familiar com a espai privilegiat d'intercanvis personals i amb el procés educatiu descrit, propiciador de petits canvis d'efectes multiplicadors.

Línies d'actuació per objectius

La intencionalitat de fer un treball comunitari, suposa atendre aspectes individuals i aspectes propis de la interacció social, ja sigui a escala familiar o bé a escala grupal o col·lectiva.

En aquest sentit entenem que caldrà establir intervencions que afectaran els tres nivells d'actuació; l'individu com a subjecte generador de canvis, el familiar com a sistema de relacions d'extrema importància per al desenvolupament dels seus membres, i el comunitari en el que interactuen grups, col·lectius i institucions, que de diferent manera emmarquen i vinculen les estratègies d'intervenció.

Sectors de població

En les estructuracions dels programes de real·lotjaments es tindran en compte les necessitats específiques de cada sector de població: adults, joves i infants; com també les necessitats de grups de famílies amb dificultats comunes.

Àrees de treball

Es considera que tot allò que forma part de la vida de les persones és objecte de ser treballat; majoritàriament, destaquem com a àrees d'intervenció tot seguint el nostre model d'intervenció socioeducatiu les següents:

- Àrea Sociolaboral que inclou aspectes prelaborals amb forta càrrega formativa
- Àrea sociosanitària
- Àrea de treball familiar
- Àrea de documentació i legalitat
- Àrea educativa

Fases dels programes

Primera fase: Recollida d'informació, anàlisi i diagnòstic

Segona fase: Execució del Programa Social i educatiu

Tercera fase: Reallotjament

Quarta fase: Seguiment dels reallotjaments

Cinquena fase: Avaluació contínua del procés de seguiment i consolidació a l'habitatge.

Primera fase : Anàlisi i diagnòstic

L'objectiu de la primera fase és diagnosticar la situació familiar del conjunt de la població en referència a les àrees de treball esmentades, a fi de poder dissenyar les estratègies d'intervenció de manera ajustada a les necessitats plantejades. Per a poder assolir aquest objectiu haurem de tenir en compte els següents elements:

- Incorporar la població en una dinàmica d'autodiagnòstic que afavoreixi, des del principi, el seu procés de presa de consciència dels problemes, i així permeti un enfocament social i educatiu compartit.
- Coneixement de les possibilitats de l'entorn comarcal, en tant que recursos susceptibles de ser aprofitats pel programa.
- Assumir les intervencions realitzades en les etapes prèvies.

Metodologia

Previ al procés que caldrà seguir, s'assenyala la importància d'afavorir un context de confiança mútua, que passaria per uns primers contactes. S'efectuarien entrevistes per sectors de població per tal d'incorporar les demandes i inquietuds del col·lectiu i, alhora, fer la recollida d'informació necessària per a elaborar el diagnòstic pertinent i determinar les principals problemàtiques conjuntament amb les famílies.

Creació d'un espai grupal que permeti l'autoanàlisi col·lectiva dels problemes i avantatges del procés de reallotjament.

Elaboració d'un mapa de recursos de la zona.

Incorporació d'alguna associació gitana, als màxims nivells possibles de participació.

Segona fase: Execució del Programa social i educatiu

Metodològicament en el programa s'estructuren una sèrie de projectes que han sorgit de l'anàlisi dels problemes i dèficits detectats i, per tant, s'adapten als grups de població i les àrees d'intervenció esmentades. Tots ells cal entendre'ls dins d'una estratègia de desenvolupament (plans de treball) en tots els àmbits personals, familiar i col·lectiu.

Per les característiques del programa (limitat en temps i espai) i també per les característiques de la població afectada, entenem que cal aprofitar i optimitzar els recursos institucionals i humans que hi ha a la zona, en la línia de propiciar la normal vinculació de les famílies en aquests, i així afavorir el reallotjament posterior, amb la consegüent incorporació dels individus en els diferents medis i recursos del nou lloc d'habitatge.

No obstant això, atès que un sector important de la població afectada viu en condicions de total marginalitat, es considera que cal posar les condicions necessàries (mitjançant recursos propis) per a corregir determinats dèficits que, d'una altra manera, no es podria realitzar, entenent-ho com a primer pas d'un procés de normalització.

Tercera fase: Reallotjament

Aquesta fase suposa la preparació última de la família per al reallotjament i el traspàs al nou habitatge, i implicaria les següents activitats:

- Avaluació del moment de cada família, en especial de la seva preparació per al reallotjament. Caldrà valorar la necessitat de marxar per part de família (problemes de salut i/o de treball). A partir de tot això, elaborar una proposta per fases i grups de famílies. Per exemple, en aquelles famílies amb fills en edat escolar caldrà tenir en compte que el procés de reallotjament no trenqui el ritme escolar.
- Tràmits legals relatius al l'adquisició de l'habitatge (sol·licituds, informes familiars, alta de subministraments...).
- Organització i execució d'un curs intensiu per al reallotjament, per tal de treballar tot el que suposa l'habitatge, el veïnatge i el canvi de context familiar, utilitzant suport audiovisual i documental com poden ser vídeos i guies pràctiques de funcionament d'un habitatge, economia domèstica, relacions veïnals..., que pot ser elaborat pel mateix equip de professionals.

Quarta fase: Seguiment

L'equip responsable del programa farà una avaluació i un informe del procés a seguir amb les famílies i dels aspectes en els que caldria incidir, per traspasar-los als Serveis Socials d'Atenció Primària Municipals que pertoquin, en cas de ser necessari.

És aquest un moment d'especial vulnerabilitat en el procés de reallotjament, ja que suposa per part de les famílies la presa de consciència del canvi, no només d'habitatge, sinó també d'una forma de vida molt diferent de la que fins al moment duïen. Aquesta presa de consciència es dona de forma simultània a la desvinculació amb l'equip de professionals que els han acompanyat al llarg de tot el procés. Aquest pas cap a l'autonomia pot generar una sensació d'abandó per part de les famílies que desestabilitzi l'equilibri assolit fins al moment. Per això és molt important preparar les famílies per a aquest moment i pautar una temporalitat clara per a no crear dependència de les famílies respecte a l'equip de reallotjament.

Cinquena fase: Avaluació

Quan parlem d'avaluació no ens referim a l'avaluació final del projecte sinó a l'eina metodològica que ens permet fer un balanç continuat de tot el treball efectuat.

L'avaluació es realitzarà en diferents moments del programa i es pot sistematitzar segons la funció:

- Avaluació per projectes i subprojectes
- Avaluació per fases de treball
- Avaluació global
- Avaluació de cada família segons el pla de treball i el punt de partida.

L'avaluació es durà a terme a partir dels indicadors, prèviament definits, per cada àrea de treball i/o projecte, els quals ens permetrà modificar, si cal, objectius i activitats que en un principi s'havien establert.

Casos pràctics

Els presentem a partir de dos processos de reallotjament, de dos assentaments on la composició dels campaments és diferent; un es caracteritza per ser més sedentari i l'altre més nòmada.

Cas 1: Reallotjament barraquista format per famílies gitanes autòctones

Des de mitjan dels anys noranta es van començar a establir famílies en habitatges d'autoconstrucció, en una zona de la conurbació de Barcelona coneguda amb el nom de *Can Calet*. Ubicat en un polígon industrial, a cavall entre dos termes municipals, era una zona on tradicionalment s'ubicaven horts on els jubilats passaven el seu temps de lleure. Fins a l'any 1999 hi va haver una sèrie de discussions entre Ajuntaments, empreses i institucions per a veure en quin terreny exacte estava ubicat el campament i de qui era responsabilitat de l'atenció social. Es va determinar quin dels municipis era el responsable i

es va realitzar un primer cens de famílies al juliol de 1999 on es van detectar unes trenta famílies i unes cent-cinquanta persones, totes elles en complexa situació d'habitatge i social. Va ser llavors quan es van accelerar els tràmits per a iniciar el Pla de Reallotjament de l'assentament Gitano d'aquest assentament.

El 13 de novembre de 2000 s'inicia el Pla de reallotjament de l'assentament gitano situat a la zona dels horts de *Can Calet* amb la participació de la Generalitat de Catalunya, l'Ajuntament implicat i, posteriorment, recolzament d'una entitat gitana d'àmbit autonòmic.

En el disseny i desenvolupament del programa es van preveure quatre fases:

- **Estudi**

Aquesta fase es va desenvolupar al llarg del primer any del Pla (2001) i tenia l'objectiu de detectar la població definitiva que seria atesa pel Pla i la seva situació social. Per a aquesta tasca es va comptar amb la participació de dos treballadors socials a més de la coordinació amb la Generalitat i agents implicats, com la policia local. En aquesta fase es van detectar catorze famílies que serien ateses pel Pla: eren un total d'unes cinquanta persones, amb uns vint menors d'edat.

Calia establir quines famílies tenien habitatge, quines provenien d'altres plans de reallotjament anteriors, la seva història, situació social, de salut, laboral, econòmica... De les trenta famílies inicials es va establir que serien catorze les ateses pel Pla ja que altres famílies provenien d'altres plans com Riera d'Argemón o Minetes.

La resta de famílies no incloses disposaven d'habitatges en altres municipis i estaven temporalment a la zona o la utilitzaven per les seves necessitats, com la recollida de ferraïl.

Es van realitzar tràmits socials tal com registre d'infants, escolarització, accés a serveis de salut, reconeixements de disminució, tramitacions de prestacions socials i no contributives... tot amb l'objectiu d'assumir unes mínimes condicions per a poder accedir a un habitatge normalitzat.

Calia dotar les famílies d'uns mínims econòmics per tal que poguessin assumir la possibilitat d'un reallotjament a través de rendes mínimes o, en diversos casos PNC, ja que situacions de disminucions no havien estat mai diagnosticades. Es van facilitar mínims a escala de salut, aliments, escolarització...

• Recerca d'habitatge

Per a aquesta fase cal destacar el conveni de col·laboració signat amb l'entitat gitana el 8 de març de 2001 i que va suposar la incorporació d'una medidora cultural per a realitzar les tasques de recerca d'habitatge i reallotjament. Aquesta fase va suposar la recerca d'habitatges en el mercat privat de lloguer i la mediació per a aconseguir que les famílies hi accedissin. Aquest procés se seguia de manera individualitzada amb la implicació de les famílies i s'iniciava quan aquestes tenien els mínims econòmics per a assumir les despeses derivades del lloguer.

Les famílies van ser reallotjades a habitatges de lloguer del mercat ordinari així que gran part de la tasca dels tècnics es va centrar en aquesta recerca i en superar les dificultats que comporta el mercat immobiliari privat.

El procés de recerca i reallotjament es va dur a terme des de la segona meitat de 2001 (cinc reallotjaments realitzats) fins a desembre de 2002 (set reallotjaments).

• Reallotjament

Aquesta fase es realitzava simultàniament a la recerca de l'habitatge, un cop s'havia trobat l'habitatge adequat per a cada família segons les seves necessitats. En aquesta fase s'havia de tenir especial interès en treballar els aspectes com el coneixement de les obligacions com a llogaters i veïns d'una comunitat, les altes dels subministres, les relacions veïnals i cura de la llar. Tanmateix, era important la tasca d'acompanyament en el canvi al nou hàbitat i tot el que pot comportar l'assumpció de responsabilitats molts cops inèdites per a les persones que assumien aquesta nova situació.

Es va establir que l'import del lloguer s'assumia al 50 % entre les famílies i l'Ajuntament, inicialment, durant dos anys a partir de les signatures dels contractes. L'Ajuntament es va fer responsable d'altres despeses com les fiances, despeses de gestió immobiliària, les altes dels subministres, mobiliari i electrodomèstics bàsics. Al desembre de 2002 abandonava el campament l'última família d'un total de tretze que havien accedit a habitatges normalitzats. Resta una última família que comparteix pis amb un familiar de manera temporal. Així, l'assentament gitano de *Can Calet* es va donar per clausurat a mitjan gener de 2003.

- **Seguiment social**

Un treballador social resta fent el seguiment social de les famílies reallotjades per tal que la situació actual no sigui una situació temporal. S'estan treballant aspectes com l'acompliment de les obligacions i drets com a llogaters, la inserció laboral, l'escolarització continuada... realitzant plans de treball conjunts amb els serveis socials de les poblacions on s'han ubicat les famílies.

- **Conclusions**

El Pla de Reallotjament de l'assentament gitano de *Can Calet* ha significat per a l'Ajuntament abordar de manera integral una de les problemàtiques socials més importants per a aquest municipi en els últims anys amb la voluntat de millora de la situació de catorze famílies que, en molts casos, han accedit per primer cop a habitatges dignes adquirint així la possibilitat d'igualar les seves oportunitats a la resta de la societat, que és la voluntat última de tota política social. Però és important conèixer el que ha significat per a les persones que s'han vist immerses en aquesta situació, ja que és la seva veu i la seva participació la que ajudarà a dissenyar i aplicar en un futur tota política social més efectiva per a treballar en profunditat una problemàtica que sembla repetir-se cíclicament com la dels assentaments barraquistes a Catalunya.

Cas 2: Reallotjament de l'assentament de caravanes format per famílies d'origen hongarès

Antecedents

La intervenció en aquest assentament s'inicia l'any 1999 per part de l'àrea de Serveis socials del municipi on es troba, encara que la creació i consolidació d'aquest data de l'any 1993. L'assentament està ubicat en uns terrenys de propietat privada en procés d'expropiació al costat de la carretera de Molins de Rei a Caldes, al Vallès Occidental.

L'aïllament i el fet que es trobi al límit de tres municipis influeix en el fet que *passi desapercbut*, de manera que es dona un lapsus de temps des de la consolidació com a assentament fins que s'inicia el programa de reallotjament.

Descripció

El campament està format per vuit famílies gitanes d'origen hongarès que han estat establertes a diferents punts de la península des de fa varies generacions (especialment comunitats del nord peninsular com Galícia, Astúries, Castella i Lleó, o altres zones com Madrid) de manera que tots els membres del col·lectiu tenen avantpassats hongaresos comuns i mantenen trets culturals identificadors, com és ara l'idioma hongarès. Un altre tret identificador, que marcarà la posterior intervenció, és el tarannà nòmada que encara mantenen, encara que per períodes curts de temps, especialment durant el període d'estiu, atès que la seva activitat econòmica principal és la de firaires. De fet, estem davant d'un assentament integrat per caravanes i vehicles que les famílies utilitzen en la seva activitat firal, fet distintiu de la resta de reallotjaments *barraquistes*.

El total de membres de les vuit famílies a l'inici de la intervenció era d'uns quaranta-dos. Per distribució en edats destacarem el gran nombre de menors, uns vint aproximadament, i joves que integren el col·lectiu. Aquest fet ha implicat que s'hagi fet força incidència en l'escolarització dels menors al plantejament del pla de treball de cada família.

El programa de reallotjament

Prèviament al programa de reallotjament, es varen iniciar diferents intervencions dels serveis socials d'atenció primària, de les quals destacarem: garantir uns mínims ingressos econòmics mitjançant ajuts econòmics puntuals, tramitació de la RMI..., matriculació i seguiment dels menors a les escoles de la zona, vinculació a la Xarxa Pública de salut, etc.

El Projecte de reallotjament s'inicia a partir de la demanda del mateix ajuntament a la Generalitat. A partir d'aquí, s'inicia el procés de reallotjament mitjançant una entitat gitana d'àmbit autonòmic que aporta els recursos personals i assessorament en coordinació amb l'ajuntament i la Generalitat.

El programa s'estructura de la següent manera:

Primera fase

- Aportació d'un ajut econòmic a les famílies del 50% del cost del lloguer d'un habitatge de renda lliure durant el primer any. Aquest ajut es

redueix un 10% cada any fins que l'últim any arriba al 10% del cost mensual amb la idea que durant aquest període de temps la família aconsegueixi la suficient autonomia personal i econòmica que permeti el manteniment de l'habitatge i la integració Social.

- Per tal de facilitar el pas del campament a un habitatge s'implanta en una primera fase la figura del mediador encarregat de la recerca d'habitatge i l'acompanyament al procés de reallotjament. Posteriorment, es varen incorporar els professionals que han realitzat el seguiment Social de les famílies un cop reallotjades a un municipi proper.

Segona fase

L'any 2000 s'aconsegueix reallotjar a set de les vuit famílies a pisos de lloguer de renda lliure. És a partir d'aquest moment que es realitza el seguiment per part del treballador social de l'entitat gitana encarregada de fer el reallotjament. El treball dut a terme per aquest professional pot resumir-se en:

- Conèixer els recursos socials, educatius, sanitaris... de la zona per tal de poder facilitar-ne a les famílies la vinculació.
- Recollir tota la informació sobre les famílies, presa de contacte amb elles, establiment del diagnòstic social i confecció dels plans de treball.
- Fer el seguiment de les mesures de RMI d'aquelles famílies acollides a aquest programa.
- Tramitació d'ajuts i documentació (beques, ajuts per a fills menors de tres i sis anys, ajuts puntuals d'urgència...).
- Acompanyament a la inserció laboral, establint itineraris laborals per a cada membre en edat laboral, fent especial èmfasi en els joves.
- Continuació de la recerca d'habitatge de la família que restava per reallotjar.
- Seguiment de l'escolarització dels menors i/o inici de matriculacions i vinculació a escoles.
- Derivació de casos als diferents recursos socials, sanitaris, laborals...
- Informació i assessorament a les famílies pel que fa a temes relacionats amb l'habitatge: tràmits relacionats amb els subministraments, relació amb els administradors del lloguer...

L'any 2002 es produeix un canvi dràstic en el procés de reallotjament, atès que arran de la reducció de l'ajut al lloguer que passa del 50 al 40 %, tal com s'havia acordat, i al fet que encara restava una família per a reallotjar, les famílies deixen els pisos de lloguer per a tornar al campament. A partir d'aquí s'arriben

a nous acords entre les famílies, l'ajuntament i la Generalitat, la base dels quals és el capitalitzar l'ajut corresponent al lloguer dels cinc anys amb l'objectiu de poder accedir a un habitatge de compra cercat per les mateixes famílies.

Situació actual

Actualment existeixen dues famílies que han pogut trobar habitatges de propietat, encara que se'ns plantegen nous entrebancs que es focalitzen en la dificultat que tenen les famílies per a poder aconseguir un préstec per al nou habitatge. Paral·lelament es continua fent el seguiment de les famílies per part dels professionals de l'entitat gitana, incidint especialment en el tema laboral i de seguiment de l'escolarització ja que són els eixos bàsics d'assoliment de l'autonomia, per una banda, i per altra banda, de consolidació dels canvis generats mitjançant les futures generacions.

Conclusions

Com ja és ben sabut per a tots/es els/les professionals de l'àmbit social, la pràctica de la intervenció sovint s'allunya del marc teòric en el que se situa inicialment. Per aquesta raó es fa necessària una revisió de tot el treball realitzat fins al moment que ens permeti avaluar la qualitat d'aquest.

De les experiències dels reallotjaments anteriorment exposats, així com de altres programes que s'han dut a terme recentment a Catalunya, obtenim una visió global dels punts més febles d'aquesta particular forma d'intervenció social amb comunitat gitana. La raó per la qual ens centrem en les febleses del treball desenvolupat és perquè creiem que, només des de la crítica (i autocrítica) es fan possibles els canvis que permetran millores substancials en les futures intervencions, millores que revertiran en el benestar de les famílies gitanes protagonistes dels processos de reallotjament.

Els punts febles i les dificultats més desacobrades són:

- La coordinació entre administracions i/o entitats implicades en els processos de reallotjament en moltes ocasions esdevé poc fluida, fet que

provoca situacions d'incertesa en quant a quines són les responsabilitats i funcions pròpies de cada organisme, així com la duplicitat de tasques.

- De vegades es dona una certa divergència entre objectius polítics i tècnics. Aquesta manca de concordància es tradueix en el disseny de programes i en l'establiment de línies d'actuació que fan prevaler interessos de caire polític i econòmic per sobre de les necessitats socials de les famílies. Hem pogut observar una tendència a la politització dels pactes inicials que les diferents entitats estableixen amb les famílies, provocant d'aquesta manera la implementació dels programes emfasitzant les actuacions centrades en la recerca d'habitatge o reubicació. Aquesta forma de procedir respon a les necessitats polítiques i/o econòmiques d'obtenir resultats a curt termini, més que a la necessitat de proporcionar a les famílies els elements socioeducatius necessaris per a poder aconseguir la plena autonomia partint d'una clara situació de desigualtat social.

- A banda d'aquestes febleses a escala institucional, ens trobem amb una sèrie d'elements conjunturals que contribueixen a la complexitat dels processos de reallotjament:

Condicionants econòmics, polítics i socials:

- La manca de legislació reguladora del mercat immobiliari, l'especulació i polítiques d'habitatge insuficients per a cobrir les demandes-necessitats existents de la població en general genera una situació d'especial dificultat en l'accés a l'habitatge.

- La majoria de les famílies gitanes amb les que treballem no disposen de les eines necessàries per a poder desenvolupar-se de forma autònoma en el context de l'actual societat de la informació (formació, habilitats socials, etc.). Aquests dèficits situen el col·lectiu en una situació de desigualtat que accentua aquesta dificultat d'accés a un habitatge ordinari.

- Actituds racistes i xenòfobes per part de la societat majoritària, fa que molts propietaris i immobiliàries siguin reticents a llogar pisos o cases a persones d'ètnia gitana.

- Els precedents establerts pels antics plans de reallotjament en els quals es va possibilitar l'atorgament de pisos de protecció oficial de compra o de lloguer a preus simbòlics a les famílies barraquistes, genera actituds de resistència per part de les famílies a l'hora d'adoptar acords que no contemplin l'opció de "la protecció oficial".

Condicionants culturals:

- Existeix una altra concepció d'habitatge per part del col·lectiu dels assentaments que es pot donar, bé per una situació cronificada al llarg del temps de no tenir un habitatge amb unes mínimes condicions d'habitabilitat, o bé per un element cultural com és el cas de les famílies hongareses. En aquest últim cas, el concepte d'habitatge està molt lligat a la vida al carrer des de temps ancestrals. Això suposa una dificultat considerable a l'hora de passar d'una caravana als pisos, especialment en els adults, ja que han viscut gairebé tota la seva vida en caravanes. L'adaptació als habitatges ordinaris acostuma a ser molt lenta i tortuosa atesa l'angoixa que provoca la sensació de viure en un espai tancat tan lluny del seu ideal d'habitatge.

D'altra banda, aquest mateix tret cultural complica la recerca d'habitatge per part dels tècnics quan es busquen immobles, ja que s'ha de tenir en compte elements com: l'alçada (es procura que siguin habitatges a peu de carrer) i l'espai, que ha de ser el més ampli possible, sobretot tenint en compte que en la majoria dels casos parlem de famílies nombroses.

- Un dels trets característics de la cultura gitana, és el paper fonamental de la família, tan nuclear com extensa. Aquesta esdevé el principal suport i motor de canvi davant de les diferents situacions que afectin al grup. En moments en els quals algun integrant de la família es vegi afectat per un canvi, la resta del grup s'implicarà directament donant el suport necessari per a cada situació. Per aquest motiu, quan, per exemple ens trobem en la situació que alguna família deixa el pis i torna al campament, la resposta per part de la resta del grup és de recolzament i acompanyament en aquest retorn.

Tècnicament, es pot contemplar aquest rol familiar de suport com un recurs propi, esdevenint una eina important de la mateixa comunitat.

Tot i les dificultats que hem apuntat anteriorment i dels canvis que s'haurien d'introduir tant en el disseny com en la implementació dels real·lotjaments, no hem d'oblidar la importància de les actuacions que s'han realitzat fins al moment. Pensem doncs, que de la mateixa manera que identifiquem les febleses, cal saber veure els punts forts, tot allò que s'ha aconseguit que és, en definitiva, el que nodreix la voluntat de millora de totes les parts implicades en els processos de real·lotjament. D'entre aquests destaquem:

- La voluntat de les famílies de millora de la seva situació en els diferents àmbits de la seva vida (salut, formació, habitatge...).

- La voluntat per part de les administracions de voler intervenir de forma global en la problemàtica dels assentaments, tot i els esculls, abans esmentats, que ens hem trobat en el procés de reallotjament.

- El fet de passar d'un assentament a un habitatge de lloguer o propietat és un pas molt brusc que, vist des de fora, pot semblar fàcil, atès que es tracta d'una millora, però en famílies amb greus dèficits socials, pot suposar un canvi molt difícil d'assumir. Aquest fet provoca que les famílies siguin altament sensibles als petits entrebancs que puguin derivar-se de la quotidianitat i, per tant, freqüentment ens trobem amb una dinàmica de "un pas endavant – un pas enrere." Això, que en un principi pot semblar un fracàs, els tècnics ho valorem positivament: mai no es torna al punt de partida, el suposat pas enrere forma part d'un lent però profund procés de canvi. Des d'aquest punt de vista, considerem que s'han assolit molts èxits, tant a escala individual com a escala comunitària.

Considerem que un pla integral de reallotjament a escala autonòmica consensuat per totes les administracions i entitats implicades, esdevé una fita a assolir a mig termini

Apunt final

Des de la nostra experiència, valorem com a necessaris els processos de reallotjament per tal d'eradicar situacions d'exclusió i marginació social. De la mateixa manera, considerem que un pla integral de reallotjament a escala autonòmica consensuat per totes les administracions i entitats implicades, esdevé una fita a assolir a mig termini, per tal de poder optimitzar les intervencions futures que en aquest marc es puguin realitzar.

Ariadna Munté
Ramon Espejo
Josep Flores
Ramon Vilchez